

УДК 331.25.19.23

БЕЗРОБІТТЯ ТА ПРОБЛЕМИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ

Ткаченко Є.О.

Луганський національний аграрний університет, м. Харків

Досліджено і проаналізовано проблему безробіття як одну із головних основні соціально-економічних проблем сталого розвитку сільських територій. Висвітлено причини незайнятості населення. Визначені напрямки зменшення сільського безробіття в Україні.

Ключові слова: соціально-економічні проблеми, безробіття, зайнятість, сільські території, розвиток сіл, аграрний сектор.

Постановка проблеми. На сучасному етапі все більшої ваги набуває проблема соціально-економічного розвитку села. У зв'язку з інтеграцією України з європейськими країнами, вона є ключовою в розвитку аграрного сектору.

На сьогодні стан соціальної сфери у сільській місцевості характеризується глибоким занепадом об'єктів соціального призначення та згортанням видів послуг. Внаслідок деіндустріалізації сільського господарства, відтоку молоді в міста та поглиблення кризових явищ загальноекономічного характеру на селі, загострюється демографічна криза, зростає безробіття селян, знижуються реальні доходи сільського населення, більшість з яких опинилася за межею бідності. Нині сільська соціальна сфера заручена підтримкою в цілому лише суб'єктами господарювання АПК.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питаннями зайнятості сільського населення та його безробіття ґрунтовно висвітлили у своїх працях такі відомі вчені-економісти, як О. Грішнова [2], І. Кравченко [6], Т. Решитько [7], І. Чернега [10], В. Ярова [12] та інші. Незважаючи на вагомий науковий результати їхніх досліджень, проблеми безробіття у сільській місцевості потребують глибших досліджень з огляду на регіональні особливості розвитку зайнятості на сільських територіях.

Формулювання мети статті. Дослідження основних проблем та наслідків безробіття в Україні, а також визначення напрямків подолання кризових явищ на ринку праці.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сільське господарство відіграє для економіки України дуже важливу роль. Саме завдяки ньому визначається стан продовольчої безпеки та політичної ситуації в країні, визначає і підтверджує статус України як аграрної держави. На сьогоднішній день, аграрний сектор України разом із харчовою промисловістю формує 14% валового внутрішнього продукту та близько 65% фонду споживання населення. Посідаючи друге місце серед секторів економіки у товарній структурі експортних поставок, аграрний сектор бере участь в утворенні бюджету України, частка якого за останні два роки складає 9-13 відсотків. Також даний сектор економіки тісно пов'язаний з іншими галузями, з якими відбуваються економічні відносини.

Сільська мережа розташована по всій території держави, де постійно проживає понад третина загальної кількості населення країни. Отже, українське село – це 29938 населених пунктів. Працездатна чисельність селян налічує 8,3 млн. осіб. З них працююча категорія працездатного

населення у сільському господарстві дорівнює 5,5 млн. осіб (31,2%). Серед міських мешканців рівень безробіття становив 9,5%, серед сільських – 11,5%. Серед чоловіків цей показник становив 11,5%, а серед жінок – 8,5% [3].

За ринкових умов безробіття є не тільки економічною, але й серйозною соціальною проблемою. Причому соціальні аспекти даної проблеми є більш суттєвими для суспільства і дуже актуальні у наш час. Безробіття – соціально-економічне явище, за якого частина працездатного населення не може знайти роботу, стан зайнятості частини економічно активного населення. Значної шкоди Україні завдала світова фінансова криза. Найбільшого скорочення зайнятості на початку кризи зазнали такі сектори, як промисловість та будівництво. Згідно статистичних даних [3], в Україні кількість офіційно зареєстрованих безробітних жінок у I кварталі 2017 становила 713,0 тис. осіб, а кількість безробітних чоловіків – 1073,9 тис. осіб від загальної кількості (табл. 1).

Така позитивна тенденція рівня безробіття в Україні є дуже далекою від реальності. При цьому вважаємо, що існує багато проблем щодо статистики безробіття в Україні, які не дозволяють об'єктивно оцінювати реалії безробіття в Україні:

- неможливо врахувати осіб, які втратили «надію на працю» в Україні, які не стоять на обліку в службі зайнятості;

- статистика не враховує часткову зайнятість. Тих, хто примусово знаходяться у відпустках з ініціативи адміністрації, вважаються зайнятими.

- неправдива інформація з боку безробітних. Велика кількість працівників працюють без офіційного оформлення, тому майже неможливо перевірити тих, хто отримує виплати по безробіттю, й задіяний в тіньовій економіці.

При цьому статистика не враховує, що саме через відсутність роботи 7 мільйонів наших співвітчизників виїхали за кордон на заробітки у Польщу (36%), Росію (25%), Німеччину і Чехію (по 5%), Італію (3%), решта в інших країнах [9]. Значна частина населення зараз перебуває в умовах вимушеної неповної зайнятості. Лише чисельність працюючих в режимі неповного робочого тижня (дня) перевищує 2 млн. чоловік [1]. Крім того існує багато перепон до присвоєння безробітному статусу безробітного, які пов'язані із бюрократизмом процедури та незацікавленістю державних органів влади до збільшення офіційної кількості безробітних. При цьому чітко спостерігається тенденція не до вирішення проблеми безробіття, а до зменшення офіційної кількості

Таблиця 1

Безробітне населення у віці 15-70 років за причинами незайнятості у I кварталі 2017 року

	Усього		Сільська місцевість	
	тис. осіб	у % до підсумку	тис. осіб	у % до підсумку
Кількість безробітних за методологією МОП, усього	1 786,9	100,0	633,4	100,0
у т.ч. за причинами незайнятості вивільнені з економічних причин	428,2	24,0	117,2	18,5
звільнені за власним бажанням, за угодою сторін	576,4	32,2	112,7	17,8
звільнені в зв'язку з закінченням строку контракту або договору найму	140,9	7,9	69,5	11,0
не працевлаштовані після закінчення загальноосвітніх та вищих навчальних закладів	201,4	11,3	82,0	12,9
робота має сезонний характер	267,4	15,0	174,3	27,5
не зайняті через виконання домашніх (сімейних) обов'язків тощо	81,4	4,5	34,0	5,4
звільнені за станом здоров'я, через оформлення пенсії	22,1	1,2	8,6	1,3
деобілізовані з військової строкової служби	10,4	0,6	5,6	0,9
інші причини	58,7	3,3	29,5	4,7

безробітних в країні. У більшості країн світу, безробітними вважаються всі, хто хоче працювати й не може знайти роботу. У Росії таких – 5,1%, у Польщі – 7,1%, у Чехії – 4%, в Італії – 11,3%, у Португалії – 8,8% [11]. В Україні декларується рівень безробіття у 1,7%, про що повідомляє Державна служба статистики України (ДержСтат), тобто відбувається небачене в Європі «економічне диво». На протипагу цьому відоме авторитетне інтернет-ЗМІ «Trading Economics» повідомляє у своїх щорічних звітах про 10,5% безробітного населення, що кардинально різниться зі звітами розміщеними на сайті ДержСтату.

Стан безробіття базується на трьох критеріях, які повинні задовольнятися одночасно:

- «без роботи», тобто відсутність роботи за наймом або самозайнятості;
- «готовність і здатність працювати у даний час»;
- «пошук роботи» [1].

До 90-х років ХХ століття в усіх постсоціалістичних країнах безробіття офіційно не визнавалося. В Україні вперше у 1991 році з прийняттям Закону «Про зайнятість населення» законодавчо визначено безробіття. Для українського суспільства проблема безробіття продовжує залишатися гострою. Вагомий внесок до формування безробіття в Україні здійснює прихована його форма, тобто небажання чи неможливість значної частини безробітних осіб працездатного віку реєструватися в службах зайнятості. Таким чином, сьогодні Найвищий рівень безробіття спостерігається в Луганській, Донецькій, Волинській, Тернопільській областях. У Луганській області, офіційно зареєстрований рівень безробіття на 2017 рік склав 17%, що є найвищим показником серед інших областей. Найнижчий рівень безробіття відзначається у Харківській (6,7%), Київській (6,8%), Одеській (7,8%) областях [12]. Зареєстроване безробіття в Україні є вищим в сільських районах, ніж у містах.

Трансформаційні процеси в економіці країни призводять до негативних наслідків на ринку праці регіонів і держави в цілому. Економісти виділяють багато причин виникнення безробіття в сільській місцевості. Однією з основних є те, що у процесі реформування аграрного сектору багато колективних господарств розпалися, а нових на їхньому місці не сформувалось. Вна-

слідок значна частина робочої сили залишилась незадіяною у виробництві. Без роботи залишились пастухи, комбайнери, трактористи та інші працівники. Більшість із них прийшли до центрів зайнятості з надією знайти хоча б якусь роботу.

У липні цього року Кабінет Міністрів України затвердив концепцію розвитку сільських територій. У переліку заходів: надання державної підтримки для індивідуального житлового будівництва на селі та вдосконалення її механізмів; розвиток мережі закладів охорони здоров'я та поліпшення медичного обслуговування; зміцнення матеріально-технічної бази закладів культури та впровадження сучасних інформаційних технологій в їх діяльність; проведення культурно-мистецьких заходів у сільській місцевості; створення організаційних, соціальних, економічних умов для розвитку різноманітних видів економічної діяльності та форм господарювання на селі; спрощення умов доступу сільського населення до фінансових ресурсів; Розроблення пілотних проєктів щодо сприяння виходу малих та середніх сільськогосподарських товаровиробників на організований товарний ринок; Розширення переліку робітничих професій, за якими здійснюється підтвердження результатів неформального професійного навчання, з урахуванням потреб осіб, які проживають у сільській місцевості та інші [8].

Позитивні та негативні наслідки безробіття в Україні висвітлено в таблиці 2.

Щодо долання причин безробіття, то, на нашу думку, вони мають регулюватися державою – починаючи від професійної орієнтації молоді та завершуючи принципами регулювання оплати праці.

Зростання можливостей економіки щодо забезпечення робочими місцями відчутно особливо у сфері підприємництва. Щодо розширення зайнятості на селі, то воно пов'язане з підтримкою й заохоченням розвитку видів діяльності на сільських територіях, що підтверджується досвідом зарубіжних країн, а також створення сприятливого соціального середовища для підвищення престижу та мотивації праці, насамперед у молоді, привабливих умов для проживання у сільській місцевості, зупинення руйнації об'єктів соціальної інфраструктури. Необхідно створювати соціально-економічні та правові умови для спри-

яння зайнятості на селі, збільшення престижних робочих місць у галузях сільського господарства і соціальної інфраструктури відповідно до потреб села. Враховуючи сезонний характер сільсько-господарської праці, слід забезпечити умови для рівномірної зайнятості протягом року.

Таблиця 2
Позитивні та негативні наслідки безробіття в Україні

Позитивні сторони	Негативні сторони
Падіння життєвого рівня населення;	Зростання конкуренції між працівниками;
Зростання витрат на допомогу безробітним;	Стимулювання підвищення інтенсивності і продуктивності праці;
Скорочення податкових надходжень;	Підвищення соціальної цінності робочого місця;
Загострення криміногенної ситуації;	Зростання конкуренції між працівниками
Посилення соціальної напруги;	Зростання соціальної значимості та цінності праці;
Падіння трудової активності;	Перерва в зайнятості, як час зайнятися навчанням
Посилення соціальної диференціації	Підвищення рівня освіти.

Важливим моментом є працевлаштування молоді. Підвалини молодіжної політики були закладені в Україні Декларацією «Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні» (15 грудня 1992 року) і Законом України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» (5 лютого 1993 року). Проте, зробивши аналіз, можна стверджувати, що в законодавчих та нормативних актах, які регулюють зайнятість молодих громадян, недостатньо враховано соціально-економічні можливості України. Тому для розв'язання цих проблем можна запропонувати такі заходи:

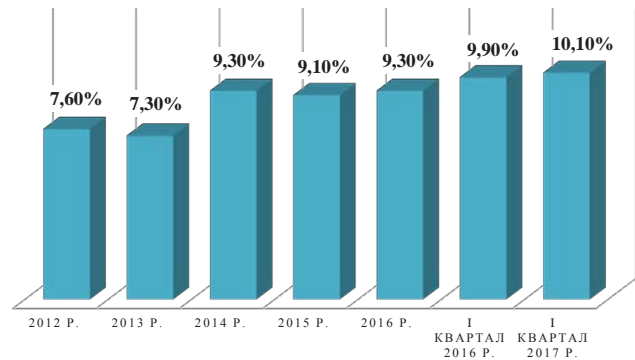
- створення підприємств для працевлаштування молоді у вільний від навчання час;
- сприяння створенню малих молодіжних підприємств.

Пожвавлення економічної діяльності, збільшення обсягів інвестиційних вкладень у розвиток малого підприємництва позитивно впливатимуть на створення нових робочих місць і сприятимуть зростанню рівня зайнятості населення. Більш ефективному використанню наявних та створенню додаткових робочих місць сприятиме впровадження нового для України стандарту – мінімальної погодинної заробітної плати. Матиме позитивний вплив стратегія формування державного замовлення на підготовку кадрів для галузей економіки.

На проведення політики зайнятості держава витрачає приблизно 0,6% ВВП, що значно менше, ніж в інших. Тому першочерговим завданням у проведенні активної політики ринку праці повинно бути її фінансове забезпечення. Для збільшення фінансування зайнятості населення необхідно посилювати вплив держави на рівень національного виробництва.

Підвищення рівня безробіття спричинило зниження рівня життя, позначилось на дітях, молоді, людях похилого віку. Злиденність є основною причиною зростання кількості самогубств, абортів,

утримання від народження дітей. Ухвалені Верховною Радою та Урядом за останні роки закони, низка концепцій, програм та додаткових заходів щодо реформування аграрного виробництва, розвитку соціальної сфери села, посилення боротьби з безробіттям повною мірою не виконуються і не мають відчутного впливу на сферу зайнятості в країні. Динаміка рівня безробітності [3] в Україні за 2012-2017 роки представлена на графіку 1.

Графік 1. Динаміка безробітного населення за методологією МОП у віці 15-70 років за 2012-2017 рр.

Традиційно вирішення проблеми зайнятості на селі здійснюється через такі заходи подолання безробіття, як працевлаштування державною службою зайнятості, перепідготовка безробітних, залучення до суспільних робіт, розвиток трудомістких галузей у сільському господарстві. Обмеженість фінансування державної служби зайнятості, недостатні інвестиції в розвиток робочих місць на селі перетворюють її лише на посередника між роботодавцем та потенційним працівником. Діяльність служби зайнятості певним чином зменшує напруження на регіональних ринках праці, але не створює сприятливу кон'юнктуру ринку праці. Стратегія подолання безробіття на селі шляхом створення нових робочих місць у сільському господарстві суперечить прогнозам про те, що зайнятість в сільському господарстві через зростання продуктивності праці та перехід на працевзберігаючі технології буде скорочуватись.

Одним із перших кроків подолання безробіття та підвищення рівня зайнятості і життя сільського населення, на нашу думку, повинно бути вдосконалення нормативно-правової бази, що забезпечило б розвиток сільського господарства та зменшило рівень зайнятості в сільській місцевості.

Завжди виробництво сільськогосподарської продукції було основою зайнятості сільського населення. Тобто через те, що в Україні недостатньо розвинене сільське господарство, втрачається чимала кількість робочих місць. Для розвитку сільського господарства необхідно вдосконалити систему збуту виготовленої продукції, чого можна досягнути через втручання держави шляхом захисту національного виробника та надання пільг щодо оподаткування експортованої продукції. Ці заходи допомогли б, по-перше, розвинути ринок збуту, а по-друге, збільшити кількість робочих місць для сільського населення [5].

Висновки. По-перше, самостійна зайнятість населення, особливо безробітних громадян з сільської місцевості, має розглядатись в сучас-

них економічних умовах як важливе джерело зменшення соціальної напруги на ринку праці, а отже це вимагає взаємодії всіх органів влади як на макро- так і на мікрорівнях. По-друге, актуальним на сьогодні має стати реалізація нової схеми та принципів надання допомоги безробітним в організації підприємницької діяльності, що і пропонується в роботі. По-третє, надання безробітним громадянам допомоги в організації підприємницької діяльності та її фінансування або ведення особистого селянського господарства дасть змогу започаткувати свій бізнес і забезпечувати гідний рівень добробуту собі і своїй родині. З іншої сторони, це буде сприяти зменшенню кількості безробітних громадян на офіційному і неофіційному ринках праці, у тому числі в сільській місцевості та зниження соціальної напруги в ній.

У зв'язку з цим для зменшення безробіття сільського населення необхідно:

– розширити сферу застосування аграрної праці шляхом збереження діючих і створення нових робочих місць у всіх суб'єктах господарської діяльності незалежно від їх форм власності на землю та майно і організаційно-правових форм господарювання;

– здійснювати кооперацію, спеціалізацію та інтенсифікацію сільськогосподарського виробництва на інноваційній основі з урахуванням зональної спеціалізації шляхом відновлення

– гарантувати виплату заробітної плати, яка повинна бути не нижче законодавчо встановленого мінімального рівня заробітної плати (з 1 січня 2017 року 3200 грн.), а не допускання затримки з її виплати, для чого організувати постійний всебічний контроль з боку державних органів [4].

Список літератури:

1. Гальків Л.І. Втрати людського капіталу України: чинник безробіття // Економіка і регіони. – 2009. – № 2. – С. 110-113.
2. Грیشнова О., Дмитрук С. «Людський капітал в умовах кризи: оцінка і пошук можливостей збереження». Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. Серія: Економіка – 2015. – № 5(170). – С. 11-16.
3. Державний комітет статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua
4. Закон України «Про Державний бюджет України на 2017 рік» [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. Електрон. дані. – [2017]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1801-19> – Назва з екрана.
5. Заярна Н.М. «Безробіття на селі: причини та шляхи вирішення». Науковий вісник НЛТУ України: зб. наук.-техн. праць. – Сер.: Економіка, планування і управління галузі. – Львів: РВВ НЛТУ України. – 2011. – Вип. 21: 176-179.
6. Кравченко І.С. Трудозберігаюча функція зайнятості: монографія / І.С. Кравченко. – К.: Вид-во «ІнЮре», 1998. – 360 с.
7. Решитько Т.В. (2009). Проблеми розвитку сільських територій та зайнятості мешканців села. Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки, (15), 132-135.
8. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану заходів з реалізації Концепції розвитку сільських територій» [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. Електрон. дані. – [2017]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/489-2017-%D1%80>: Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану заходів з реалізації Концепції розвитку сільських територій». – Назва з екрана. – Дата перегляду: 17.09.2017.
9. «Скільки українців-заробітчани працюють за кордоном» // Ділове інтернет-видання Волині «Конкурент» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://konkurent.in.ua/news/ukrayina/11830/skilki-ukrayincivzarobitchan-pracuyut-za-kordonom.html>
10. Чернега І.І. (2008). Зайнятість сільського населення на сучасному етапі ринкових перетворень / І.І. Чернега // Економіка АПК. – 2008. – № 5. – С. 138-142.
11. Чернявська Ю.Б. Актуальні проблеми розвитку ринку праці на селі / Ю.Б. Чернявська // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – № 5(38). – С. 124-132.
12. Ярова Л.Г. (2015). Аналіз рівня безробіття України та напрямки його подолання. Глобальні та національні проблеми економіки. – 2015. Вип. 4. – С. 752-755.
13. Trading Economics [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://tradingeconomics.com/country-list/unemployment-rate>

Ткаченко Е.А.

Луганський національний аграрний університет, г. Харків

БЕЗРАБОТИЦА И ПРОБЛЕМЫ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ СЕЛЬСКИХ ТЕРРИТОРИЙ УКРАИНЫ

Аннотация

Исследовано и проанализировано проблему безработицы как одну из главных основные социально-экономических проблем устойчивого развития сельских территорий. Освещены причины незанятости населения. Определены направления уменьшения сельской безработицы в Украине.

Ключевые слова: социально-экономические проблемы, безработица, занятость, сельские территории, развитие сел, аграрный сектор.

Tkachenko Y.O.

Luhansk National Agrarian University, Kharkiv

UNEMPLOYMENT AND PROBLEMS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF AGRICULTURAL TERRITORIES OF UKRAINE

Summary

The problem of unemployment as one of the main basic social and economic problems of sustainable development of rural areas is investigated and analyzed. The reasons for unemployment are highlighted. Directions for the reduction of rural unemployment in Ukraine have been identified.

Keywords: socio-economic problems, unemployment, employment, rural territories, development of villages, agrarian sector.